

1.3.1960

32

Rikets största intelligens

I anslutning till en nyutkommen biografi tecknar Herbert Tingsten här ett porträtt av en legendarisk gestalt i modern brittisk historia, lord Birkenhead.

LORD BEAVERBROOK, som visat sin stora begåvning mindre genom att bli kapitalist, tidsningskung och minister än genom att skriva ett par utmärkta böcker om engelsk politik, har kallat F E Smith, lord Birkenhead, "rikets största intelligens", "det bästa huvudet bland mina samtida", den man som, om alla hans egenskaper varit av samma kvalitet, skulle vara "vår tids största gestalt". Beaverbrook är inte ensam i uppskattningen. Leo Amery, ett annat snille av de generationer som nu dött eller är nära döden, har jämfört Birkenhead och Churchill och förklarat att "Birkenhead hade den mera glänsande begåvningen, Churchill den starkare karaktären". Churchill själv har i ord som inte kunde vara mera energiska talat om sin beundran och sin vänskap för Birkenhead. Austen Chamberlain, som i motsats till de nu nämnda vittnena alltid av nästan alla ansetts vara en stor gentleman, skrev om Birkenhead att han var "sin generations finaste hjärna", och tillade "att det var omöjligt att känna honom väl utan att älska honom".

I en rad biografier och memoarer från samma tid finner vi liknande uttalanden, extatiska i sin förtjusning, i sin inte sällan litet subaltern respekt. Beror de på att Birkenhead, relativt sett, misslyckades och dog tidigt och att det är lätt att prisa knäckta konkurrenter? Eller sammanhänger de med ett behov att hylla en man som trots sin prestige och sina framgångar för en stor del av brittisk publik och brittisk societet verkade oroande, tvivelaktigt, "mörk" — ungefär som Oscar Wilde före det officiella syndafallet?

Karikatur ur Punch som visar F E Smith och Winston Churchill lutade över Disraelis biografi:

F E Smith: En epigrammets mästare — som jag!

Winston Churchill: Skrev en roman i sin ungdom — som jag!

Båda: Reste i Oriensten — som vi!

Hur ska det sluta?

Frederick Edwin Smith (i familjen och av vännen kallad F E) föddes 1872 i Birkenhead utanför Liverpool; familjen var enligt dåtida engelskt språkbruk snarast lägre medelklass, utan förmögenhet och frikyrklig, även om fadern förvärvade ett lokalt rykte som advokat. Som student och stipendiat i Oxford började Smith sin stora karriär; han vann ära genom akademiska framgångar, sportbragder, extravagans och ett vilt liv. Sedan gifte han sig med en förmögen professorsdotter, blev advokat i Liverpool och nådde i trettiårsåldern genom sin allmänna skicklighet och särskilt sin överlägsna slagfärdighet en inkomst av 10 000—20 000 pund om året. Samtidigt blev han känd som talare och debattör av konservativt märke. Vid 1906 års parlamentsval kandiderade han för en av Liverpools valkretsar, och hans seger blev så mycket mera uppmärksammasom valet i dess helhet blev en förkrossande seger för den nyss bildade liberala regeringen. Hans jungfrutal i underhuset blev en sensation nästan utan motstycke. Den unge mannen, lång, elegant, mörk, vacker, överhörde de liberala ledarna med studentikosa sarkasmer under

skrikt och jubel från den efter nederlaget betryckta konservativa minoriteten. Smith fick snabbt ungefär samma ställning som Randolph Churchill med liknande meddel och i en liknande situation skaffat sig ett kvartsekel tidigare, han blev mera populär och eftersökt som talare än de ledande högermännen med Balfour i spetsen. Hans specialitet var att med ett uttryck av trötthet och förakt — utan gester och mimik, med händerna i byxfickorna — servera på en gång kvicka och grova elakheter. Även om han närmade sig clowneri, verkade han inte i första rummet demagog och publikfriare; han satte sig väl in i frågorna, höll då och då rent sakliga anföranden och kunde snabbt gå över från skämt till patos.

Inom båda de stora partierna fanns under dessa år före det första världskriget några unga politiker som kände en viss samhörighet sinsemellan samtidigt som de framstod som extrema partimän och hetsiga motståndare i debatten. Till denna "grupp" hörde främst Lloyd George och Churchill bland liberalerna, Smith och Amery bland de konservativa. De var alla briljant

begåvade, med ett starkt drag av ärelystnad, opportunism, hänsynslöshet och handlingsiver. De kan betecknas som politiska äventyrare, på jakt efter de "bländande prisen", för att bruka den bekanta fras som senare formades av Smith, de ville nå ledningen och var i grunden föga bundna av partiprogram och partilojalitet, trots att de i ovanlig grad påverkade och representerade sina skilda partier. Men det var inte bara ambition och vitalitet som förde dem samman i gemenskap och hemlig vänskap. De företrädde till en viss grad samma politiska tendens: nationalism och social reformism. De längtade mer eller mindre klart efter att leda en enad nation i strid och omdaning. Lloyd George och Churchill verkade för sociala krav men också för upprustning och fasthet mot Tyskland; F E Smith, konservatismens mest stridbare propagandist, var tillika, såsom starkt understrykes i ett nyss utkommet arbete — McDowell, "British Conservatism 1832—1914" — anhängare av en aktiv socialpolitik helt i motsättning till den särskilt inom högern (utom i tullfrågan) dominerande gammalliberalismen.

Under den heta konflikten om självstyrelse för Irland var emellertid dessa politiker ytterlighetsmän inom sina partier. Smith anslöt sig helt till Bonar Laws och Carsons paroll om väpnat motstånd i Ulster, om det liberala självstyrelseförslaget gick igenom: den blivande lordkanslern förklarade sig beredd att ta alla konsekvenserna av denna linje, även om "hela rikets organisation skulle brytas sönder". Lloyd George och Churchill fördömde dessa upprets propagandister, och Churchill förberedde som sjöminister den stora aktionen för Ulsters betvingande. På sommaren 1914 syntes ett inbördeskrig möjligt eller till och med sannolikt. Så kom det stora kriget, självstyrelsefrågan bordlades och hetsparerna inom båda lägren blev krigsledare och samlande nationella gestalter. I koalitionsregeringen 1915 blev Smith statsåklagare och medlem av kabinettet, tre år senare blev han i Lloyd Georges regering lordkansler och en av premiärministerns närmaste män. Då koalitionen sprack på hösten 1922 syntes läget oroande för Smith (då lord Birkenhead), som

försvaret samverkan, men han lyckades snart återfå en ledande ställning inom sitt parti. I 1924 års stora konservativa regering blev han, efter att ha sagt nej till lordkanslersposten, minister för Indien; andra förstarangsposter gick till Churchill, som nu avslutat det långa liberala mellanspelet, och Amery; Lloyd George, den mest originelle och självständiga av de nya unga männen från förkristiden, stod utanför som liberal ledare.

Birkenhead, vid denna tid endast 52 år, närmade sig redan slutet av sin bana. Han tog avsked 1928 för att förtjäna pengar i bodelagsstyrelser och som författare och publicist. Två år senare dog han efter att på några månader ha förvandlats från sportsman och vital vivör till invalid. Alla skrev om det sorgliga i att denna lysande begåvning gått bort utan att nå den ställning som egenskaperna gjorde honom förtjänt av. Men de flesta visste att döden markerade ett redan förut definitivt misslyckande.

Antydningar till förklaring av detta finns i den biografi som sonen, den andre earlen av Birkenhead, nyligen publicerat över fadern (*The Life of F E Smith, First Earl of Birkenhead, Eyre and Spottiswoode, 63 shilling*). Det är en illa skriven, naiv och snarast obegävd bok, men den är i mycket upplysande. Sonen beundrar sin far och talar både om hans glans och hans snällhet; han är sannerligen ingen postum fadermördare, men han är så pass uppriktig att man får en bild av hybris och förfall. Den store Birkenheads själv tillit och ärelstnad var utan gränser; han ville vara den förste i allt, njuta av allt. Det talas ofta i boken om "vinet och cigarrerna". Birkenhead söp hårt sedan ungdomen och var — vilket inte sonen nämner — under senare år alltför ofta berusad i officiella eller åtminstone offentliga sammanhang. Men "vinet och cigarrerna" är, liksom ofta i engelska biografier, tillika puritanismens symboler för erotik; till Birkenheads mindre hälsövådliga men sannolikt mera tidsödande sysselsättningar hörde jakten på kvinnor. Fritiden, som tillmättes allt rundligare, fördrevs vidare med sport — jakt, tennis, segling, boxning — i allt ville Birkenhead vara övermänniska. Slöseriet, som omfattade en apparat av ostentativ lyx, segrade även över de största inkomster; på äldre dagar hade han underskott på banken, en motorjakt, sex bilar, tre chaufförer, åtta hästar med tillhörande tre stallknektar, ett stort hus i London och en flott gård på landet, otaliga tjänare. Ministerlönen var en detalj i ekonomin, och andra inkomstkällor måste ständigt utnyttjas. Styrelseuppdragen, böckerna och artiklarna — enastående högt betalda — kunde inte fylla bristen. Samtidigt blev Birkenhead trött, lat och häglös; han satte sitt namn under vad andra skrev och blev offentligt utpekad som skojare och plagiatör. Föraktet för andra stegrades allt eftersom det blev mindre befogat; Birkenhead var förolämpande mot tråkmånsar — och till dem hörde de flesta som talade om allvarliga ting — han kallade kamraterna i regeringen andraklasshuvuden och Baldwin halvidiot. År för år undergrävde han sin ekonomi, sin hälsa och sitt rykte, och då han dog var han snarast en legend i fräckhetens, champagnens och middagstalens tecken.

Vid läsning om och av Birkenhead tycker man sig ofta väl förstå det stora intryck han måste ha gjort på sina samtida — även om de efterlevande vännernas och konkurrenternas lovord ter sig överdrivna. En del artiklar om rättegångar och politiska händelser är mönster av energi, pregnans och behärskad kvickhet. Några tal i parlamentet behåller även vid läsningen sin förmåga att fångsla, så det klart utredande och spänstigt polemiska försvaret för ökade möjligheter till äktenskapsskillnad. Birkenheads stora insatser som förhandlare är ostridiga. År 1921 lyckades han mer än de andra engelska delegaterna att vinna de irländska upprorsledarnas vänskap och förtroende, trots att de från början hatade honom — kanske fångslades de av det gemensamma draget av äventyrlighet, musketörskap, panache. Svårare är det som alltid att få en bild av det festliga och tjuvande i det personliga umgänget. Något begriper man vid läsningen av de muntert ironiska brev med vilka Birkenhead besvarade Georg V:s barocka klagomål över att lordkanslern inte alltid bar hög hatt i offentliga sammanhang. En historia, som förut tillskrivits en studentordförande i Oxford, är också belysande för Birkenheads glada cynism. President Wilson irriterade honom i hög grad, och då Wilson frågade honom om "den moderne engelske studentens intressen" svarade han rätt: "Som alltid sprit och fruntimmer, hr president." Om Austen Chamberlain sade Birkenhead med en översättlig ordlek: "He always played the game, and he always lost it."

Men i många av de tal och repliker som en gång gjorde lycka finner man i efterhand mera flamsighet än kvickhet. Det är förklarligt att konservativa parlamentariker efter en god middag och deras ännu mera lättroade valmän kunde bli förtjusta över utfallen, klyschorna och det utstuderade framförandet, men femtio år efteråt kan ingen dra på munnen. Argumentet mot kvinnorrätt år 1910 torde höra till det dummaste (och mest tillgjorda) bland allt dumt som sagts i ämnet: "Jag tror att den totala summan av mänsklig lycka, kunskap och verksamhet skulle ha förblivit densamma, om Sappho aldrig sjungit, Jeanne d'Arc aldrig stridit, Siddons aldrig spelat och George Elliot aldrig skrivit." Vad som nästan alltid frapperar är bristen på allmänna idéer, stora perspektiv, intellektuella och moraliska intressen och problem.

Birkenheads karaktär och uppträdande har av speciella skäl diskuterats på senaste tiden i England och Irland. Som statsåklagare skötte F E Smith år 1916 rättegången mot irländaren Roger Casement, anklagad för upproriska stämplingar mot England i Tyskland och på Irland före påskre-

volten i Dublin. Casement dömdes till döden och avrättades, och om hans skuld finns knappast något tvivel. Det har emellertid på starka grunder hävdats att F E Smith sökte förmå Casements försvarsadvokat att få Casement förklarad sinnesjuk och sålunda oansvarig. Motivet skulle ha varit att undvika en dom över Casement som kunde verka störande på Englands förbindelser med USA genom att stimulera den antiengelska agitationen bland irländarna i Amerika. Medlet var ett antal dagboksan-teckningar som tillskrevs Casement och enligt vilka denne skulle vara

F E Smith — senare lord Birkenhead — talar vid de konservativas stora demonstration i Blenheim i juli 1912.

homosexuell och över huvud av abnorm läggning. Casements försvarare vägrade att begagna dagböckerna, sannolikt enligt den anklagades önska, och det har sedermera påståtts att anteckningarna tillverkats av den brittiska polisen. Först år 1959 blev, såsom Jan Olof Olsson nämnt i en artikel i höstas, de hemliga och omstridda anteckningarna tillgängliga

för forskningen; vid undersökning har ett par irländska vetenskapsmän kommit till slutsatsen att förfalskning föreligger, medan andra, engelsmän och irländare, förklarar anteckningarna äkta. Detta har lett till en allmän debatt om processen mot Casement.

Vare sig anteckningarna är äkta eller inte, och F E Smith antas i regel ha trott på deras äkthet,

var den brittiske statsåklagarens uppträdande under rättegången betänkligt. Underligt var redan att Smith, ett par år tidigare själv in-vecklad i planer på uppåt i Uls-ter, med frenesi kunde framträda som Casements anklagare för en liknande verksamhet i Sydirland. Men framför allt ter det sig oerhört att Englands statsåklagare skulle ha använt Casements dagböcker för att under hand förmå sina motståndare i rättegången att hävda sinnesjukdom hos Casement. I den nuvarande lord Birkenheads biografi över fadern görs ett försök att visa att dylika manövrer inte förekommit, men motiveringen är svag intill meningslöshet i jämförelse med motsidans argument. Rättegången mot Casement kan därför åberopas som bevis för att Smith även som statsåklagare använde juridiskt och moraliskt förkastliga metoder.

HERBERT TINGSTEN